

تدوین نهایی قرآن با نظارت مستقیم پیامبر(ص):

ویژگی «مصحف علی(ع)» چه بود؟

روایات متعددی از جمله حدیث ثقلین که در منابع معتبر شیعه و سنی آمده است، گواهی می‌دهد که قرآن به صورت کتابی مدون در زمان پیامبر (ص) وجود داشته است.

روایات متعددی از جمله حدیث ثقلین که در منابع معتبر شیعه و سنی آمده است، گواهی می‌دهد که قرآن به صورت کتابی مدون در زمان پیامبر (ص) وجود داشته است.

خبرگزاری مهر - گروه دین و اندیشه-سمانه نوری زاده قصری: قرآن کریم به عنوان معجزه جاویدان پیامبراعظم (ص) و آخرین کتاب آسمانی، از همان آغاز نزول مورد توجه ویژه مسلمانان قرار گرفت. بررسی دقیق تاریخ تدوین این کتاب آسمانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، چرا که هم به اعتبار تاریخی قرآن مربوط می‌شود و هم نشان دهنده میزان اهتمام مسلمانان صدر اسلام به حفظ این میراث الهی است. این نوشتار با نگاهی تحلیلی به بررسی مستند این موضوع می‌پردازد. مطالعه منابع تاریخی و روایی نشان می‌دهد که قرآن کریم در زمان حیات پیامبر اکرم (ص) به صورت کامل جمع‌آوری شده بود. پیامبراعظم (ص) از همان آغاز بعثت، برای حفظ و ثبت آیات قرآن اهتمام ویژه‌ای داشتند. ایشان گروهی متشکل از حدود چهل نفر از صحابه را به عنوان کاتبان وحی انتخاب کرده بودند که در رأس آنان امام علی (ع) قرار داشت. این افراد نه تنها آیات نازل شده را با دقت ثبت می‌کردند، بلکه تحت نظارت مستقیم پیامبر (ص) آنها را تنظیم و دسته‌بندی می‌نمودند.

روایات متعددی از جمله حدیث ثقلین که در منابع معتبر شیعه و سنی آمده است، گواهی می‌دهد که قرآن به صورت کتابی مدون در زمان پیامبر (ص) وجود داشته است. در این حدیث مشهور، پیامبر (ص) می‌فرمایند: "من در میان شما دو چیز گرانبها باقی می‌گذارم: کتاب خدا و عترتم". این بیان صریحاً به وجود "کتاب" اشاره دارد که نشان دهنده تدوین قرآن در آن زمان است. همچنین، روایات دیگری مانند روایت زید بن ثابت که می‌گوید: "ما قرآن را نزد پیامبر (ص) تألیف می‌کردیم"، بر این واقعیت تأکید دارد.

نقش بی‌بدیل امام امیرالمومنین علی (ع) در تدوین قرآن

امام علی (ع) به عنوان کاتب اصلی وحی، نقشی منحصر به فرد در تدوین قرآن داشتند. بر اساس منابع معتبر تاریخی، امام علی (ع) از سوی پیامبر (ص) مأموریت ویژه‌ای برای ثبت آیات قرآن دریافت کرده بودند. ایشان نه تنها متن آیات را با دقت ثبت می‌کردند، بلکه ترتیب نزول، شأن نزول و تفسیر آیات را نیز ضبط می‌نمودند. این مصحف که به «مصحف علی (ع)» معروف شد، شامل ویژگی‌های منحصر به فردی همچون ترتیب نزولی آیات؛ ثبت دقیق شأن نزول آیات؛ تفسیر و تأویل آیات مشکل؛ مشخص کردن آیات منسوخ؛ ثبت قرائت‌های مختلف بود.

امام علی (ع) در خطبه‌ای در نهج البلاغه به این مسئله اشاره می‌فرمایند: هیچ‌آیه‌ای نازل نشد مگر آنکه پیامبر (ص) آن را بر من املا کرد و تفسیر و تأویل آن را به من آموخت. این بیان گواهی روشنی بر نقش محوری امام در تدوین قرآن است. همچنین، روایات متعدد دیگری وجود دارد که نشان می‌دهد امام علی (ع) پس از رحلت پیامبر (ص)، قرآن را در مدت شش ماه به صورت کامل جمع‌آوری کردند.

نقد مستند نظریه تدوین پس از پیامبر (ص)

نظریه‌ای که جمع‌آوری قرآن را به دوران پس از رحلت پیامبر (ص) نسبت می‌دهد، با چالش‌های جدی تاریخی و سندی مواجه است. این دیدگاه که عمدتاً در برخی منابع اهل سنت مطرح شده، مبتنی بر روایاتی است که از نظر سند و محتوا قابل نقد هستند: بسیاری از روایات این نظریه از نظر سند ضعیف هستند یا راویان مشکوکی دارند. این نظریه با وجود شواهد متعدد از تدوین قرآن در عصر پیامبر (ص) در تناقض است. چگونه ممکن است پیامبر (ص) به عنوان رهبر امت، کتاب آسمانی را بدون تدوین رها کرده باشند؟ وجود تعداد زیادی حافظ قرآن در همان دوره، نشان دهنده وجود متن مدون است. به عنوان مثال، ادعای جمع‌آوری قرآن توسط زید بن ثابت در زمان ابوبکر، با این واقعیت تاریخی تناقض دارد که بسیاری از صحابه مانند امام علی (ع)، ابی بن کعب و عبدالله بن مسعود پیش از آن، مصاحف کاملی از قرآن را در اختیار داشتند. همچنین، این نظریه نمی‌تواند توجیه کند که چگونه در غیاب متن مدون، تعداد زیادی از صحابه موفق به حفظ کامل قرآن شده بودند.

تحلیل اقدامات خلیفه سوم در یکسان‌سازی مصاحف

اقدامات عثمان در یکسان‌سازی مصاحف را باید مرحله‌ای جدا از تدوین اولیه قرآن دانست. در واقع، عثمان نه قرآن جدیدی جمع‌آوری کرد، بلکه در پاسخ به گسترش سرزمین‌های اسلامی و بروز اختلافات در قرائت‌ها، اقدام به تهیه نسخه‌های استاندارد از قرآن موجود نمود. این فرآیند شامل تشکیل کمیته‌ای متشکل از زید بن ثابت و چند تن دیگر؛ استنساخ چند نسخه از قرآن موجود؛ ارسال این نسخه‌ها به مراکز مهم اسلامی؛ دستور به سوزاندن سایر مصاحف (که مورد انتقاد بسیاری قرار گرفت) بود. این اقدامات اگرچه از نظر سیاسی قابل تحلیل است، اما به هیچ وجه به معنای تدوین اولیه قرآن نبود، بلکه صرفاً یکسان‌سازی قرائت‌ها در سرزمین‌های گسترده اسلامی بود.

شواهد تاریخی متعدد بر تدوین قرآن در عصر نبوی

مطالعه دقیق منابع تاریخی، شواهد متقنی ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد قرآن به صورت کامل و مدون در زمان پیامبر (ص) وجود داشته است. این شواهد شامل وجود کاتبان

متعدد وحی که منابع تاریخی نام حدود ۴۲ کاتب وحی را ثبت کرده اند؛ جلسات منظم قرائت که تشکیل جلسات منظم قرائت قرآن در مسجد النبی تحت نظارت پیامبر (ص) بوده است؛ سفارش های مکرر بر اساس تأکیدهای پیامبر (ص) بر تلاوت، آموزش و کتابت قرآن نسخه های شخصی و وجود مصاحف شخصی نزد بسیاری از صحابه؛ گزارش های تاریخی که قرائت کامل قرآن توسط صحابه مانند ابی بن کعب در حضور پیامبر (ص) و چالش تحدی یعنی دعوت به آوردن سوره ای مانند قرآن که نشان دهنده وجود سوره های مدون را داشته است.

با بررسی جامع شواهد تاریخی و روایی، به این نتیجه گیری روشن می رسیم که قرآن کریم در عصر پیامبر (ص) و تحت نظارت مستقیم ایشان تدوین شده است. امام علی (ع) به عنوان کاتب اصلی وحی، نقش بی بدیلی در این فرآیند داشتند و مصحف ایشان که شامل ترتیب نزولی و تفسیر آیات بود، گنجینه ای ارزشمند از علوم قرآنی به شمار می رود. بررسی تاریخ تدوین قرآن نه تنها یک پژوهش تاریخی، بلکه دفاع از اصالت و تحریف ناپذیری این کتاب آسمانی است. قرآن کریم به عنوان معجزه جاویدان پیامبر اعظم (ص)، از همان ابتدا به صورت کامل و مدون در اختیار مسلمانان قرار داشت و این حقیقتی است که شواهد متقن تاریخی و روایی آن را تأیید می کنند.

تدوین نهایی قرآن با نظارت مستقیم پیامبر(ص)؛ «مصحف علی(ع)» چه ویژگی داشت؟

حجت الاسلام بهجت پور: جمع آوری قرآن در عصر پیامبر (ص) و تحلیل دیدگاه های مختلف

حجت الاسلام والمسلمین بهجت پور، مدیر حوزه علمیه خواهران، در این زمینه گفت: به اختلاف نظرها در مسئله تدوین قرآن، به تحلیل آرای علمای شیعه و سنی و نیز مستشرقان غربی نیاز است.

بهجت پور بیان کرد: قرآن در عصر پیامبر (ص) تدوین شده بود، به این معنا که آیات در سوره ها منظم شده و ترتیب سوره ها مشخص بود. صحابه پیامبر (ص) در این فرآیند مشارکت داشتند، اما تدوین نهایی با نظارت مستقیم پیامبر (ص) انجام شد. و مصحف امام علی (ع) نه تنها شامل متن قرآن، بلکه مشتمل بر تفسیر و تأویل آیات بود که پس از رحلت پیامبر (ص) ارائه شد.

جمع آوری قرآن در دوره خلفا: تنظیم یا تحریف؟

وی در نقد دیدگاه اهل سنت که جمع آوری قرآن را در دوره خلفا می دانند، گفت: کار خلفا صرفاً نظم دهی به مصاحف پراکنده بود، نه جمع آوری جدید. برخی روایات اهل سنت حاکی از تحریف نقیصه (کم شدن آیات) است که با دلایل قرآنی و روایی شیعه رد می شود. قرائت واحد قرآن در دوره عثمان، نه از باب تغییر متن، بلکه برای جلوگیری از اختلاف در قرائت ها بود.

بهجت پور به سه دیدگاه کلیدی اشاره کرد و گفت: دیدگاه شیعه که قرآن در عصر پیامبر (ص) تدوین شد و مصحف امام علی (ع) کامل ترین نسخه بود. دیدگاه اهل سنت که قرآن در دوره ابوبکر و عثمان جمع آمد، شده دیدگاه مستشرقان. قرآن سال ها پس از پیامبر (ص) به صورت پراکنده نهشته شد. وی با تأکید بر عصمت قرآن از تحریف، گفت: آیات قرآن تصریح به حفظ الهی کتاب آسمانی دارد، بنابراین روایات ضعیف دال بر تحریف قابل اعتماد نیستند. مصحف امام علی (ع) شامل تفسیر بود، نه تغییر در متن قرآن. نسخه های شخصی صحابه (مثل مصحف ابن مسعود) اعتبار رسمی ندارند و صرفاً یادداشت های فردی بودند.

بهجت پور در پایان تصریح کرد: قرآن موجود، همان متن منزل شده بر پیامبر (ص) است و هیچ تحریفی در آن رخ نداده است. تفاوت مصاحف صحابه ناشی از قرائت ها یا تفسیرها بوده، نه اختلاف در متن اصلی. نقش خلفا محدود به یکسان سازی قرائت و نظم دهی ظاهری بود، نه جمع آوری محتوایی.